

Пише: Небојша Вуковић
уторак, 29 април 2008 01:08

Приказ књиге: Александр Дугин, *Геополитика постмодерна – времена нових империј.*
Очерки геополитике ХХИ века, Амфора,
Санкт-Петербург, 2007.

[\(*\)](#)

На Правном факултету у Београду 18. и 19. марта 2008. године, у организацији Института за политичке студије, одржан је научни скуп о улози Русије на Балкану. Главна “звезда” овог форума био је вероватно најпознатији руски геополитичар Александар Дугин (1962), особа необичне енергије и талента, која је за двадесетак година присуства у јавном животу Русије оставила иза себе мноштво књига из више области (геополитика, политикологија, филозофија, социологија, културологија) и на стотине текстова, чланака, осврта и полемика поводом различитих тема.

У теоријском смислу, Дугин је, без сумње, најистакнутији савремени представник политичко-филозофске концепције која се именује као (*нео*) *евроазијство*. Укратко, реч је о схватању Русије као специфичне земље која не припада сасвим нити Истоку, нити Западу, већ представља “континент за себе”, односно особену целину која се формирала под утицајем различитих древних цивилизација и култура. За разлику од уобичајених “школских” схватања, по којима се Русија одликује, пре свега, словенским етничким елементом, православљем и припадношћу европском културно-географском кругу, евроазијци сматрају да се Русија историјски формирала на синтези словенског и туранског (татарског) етничког елемента, да су Руси колико Европљани, толико и Азијци, и да је руска култура, по својим битним карактеристикама, традиционалистичка, колективистичка и месијанска. Иако верни православљу, евроазијци уважавају и све остале традиционалне културе, религије и цивилизације, попут ислама, конфучијанизма, будизма и хиндуизма. С друге стране, још је Николај Трубецкој, један од оснивача евроазијске геополитичке концепције двадесетих година прошлог века, тврдио да су универзалистичке претензије Запада да своју културу и цивилизацију прогласи као једино веродостојне главна претња духовној самобитности и политичкој независности Русије и других азијских држава и народа. Током времена надмоћ Запада (са свим његовим одликама – агресивни милитаризам, разуларени капитализам и социјални егоизам) постала је тако тешко подношљива да је Александар Дугин, у још оштријој форми, дефинисао глобалне дихотомије савременог света и међународне политике.

Пише: Небојша Вуковић
уторак, 29 април 2008 01:08

Позивајући се, између осталог, и на учење немачког политиколога Карла Шмита, за овог руског мислиоца базична чињеница евроазијске, па и светске историје јесте сукоб
копна

и

мора.

Док

копно

симболизује традиционалне вредности Евроазије,

море

је репрезент англосаксонског меркантилистичког друштва и индивидуалистичког погледа на свет. Постојање овог дуалитета не би било проблематично да Запад, и пре свега САД, не намећу, на један агресиван начин, своје вредности и начин живота остатку планете. Духовно покоравање прате војна инфериорност, економска колонизација и политичко-административна фрагментација. Управо се тим проблемима – како се одупрети

глобалном Западу

(агресивној геостратегији Сједињених Држава) и како одговорити на изазове које он поставља – бави ова занимљива и инспиративна књига.

Десет година пре *Геополитике постмодерне* изашло је из штампе најзначајније Дугиново дело

Основи геополитике. Тај рад се може

о квалификовати као геополитичка студија. Међутим, у овој најновијој књизи нагласак је стављен, у складу с духом времена (глобализација и технолошка револуција), на феномене који су више политиколошко-социолошке, а мање политичко-географске природе. Структура књиге је неуобичајена. Након сваког “класичног” поглавља посвећеног одређеном проблему, следи као додатак

Geopolitics on - line

, односно прилози у виду интервјуа које је Дугин давао многобројним новинама, аналитичким порталима, у радио-емисијама, а има и одређених беседа које је он сам водио са одабраним гостима.

Тематика коју обрађује је разноврсна и тешко ју је свести под некакав заједнички именитељ. У књизи од 380 страна, овај руски геополитичар хвата се у коштац са проблемима дефинисања постмодерне, суштином и феноменима глобализације и геоекономије и анализира постмодерне ратове и појаву глобалног тероризма.

На почетку Дугин даје на увид своју интерпретацију историје хладног рата, који, по њему, није ништа друго до наставак исконске борбе *таласократије* и *телурократије*, *мора*

и

копна

Пише: Небојша Вуковић
уторак, 29 април 2008 01:08

. Некада су главни опоненти били Атина и Спарта, Рим и Картагина, док се у другој половини 20. века ово супротстављање кристализовало у надметању западног света (САД и земље западне Европе) и СССР-а са својим сателитима. Дакле, Дугин скоро у потпуности проблематизује уобичајено тумачење хладног рата као првенствено идеолошког конфликта, јер, када се СССР распао, а новонастала Руска Федерација себе прогласила демократијом и раширених руку кренула ка Западу, очекивајући спајање у јединственој глобалној заједници, до тога ипак није дошло. НАТО не само да се није расформирао, већ се померао даље на Исток, “доследно заузимајући те позиције које је Москва остављала” (стр. 11).

Данас, по његовом мишљењу, процеси који су започети деведесетих имају свој наставак на три плана или нивоа. На првом нивоу, реч је о таласу протестантских проповедника и мисионара из Сједињених Држава, који није само запљуснуо Русију, већ и неке друге земље попут Кине и Јужне Кореје. Пошто су “управо протестантска етика и систем вредности у основи савремених западних капиталистичких друштава, ширење зоне утицаја протестантске конфесије може се третирати као припремна операција за наступ атлантизма као геополитичког феномена [...]” (стр. 16). На другом нивоу, ми смо сведоци, тврди Дугин, процеса *десуверенизације* националних држава. Тај процес се оперативно остварује на два начина. Први вид дејствовања тиче се успостављања непосредне контроле над проблематичним зонама (ту Дугин наводи Ирак, Авганистан и, до одређеног степена, Србију), односно овде је на делу супротстављање по линији једна држава (САД) против других држава. Други вид десуверенизације одвија се под окриљем глобализације, и тада “те исте САД иступају не у улози националне државе, већ као наднационална локомотива глобализације [...]” (стр. 17). Коначно, на трећем нивоу имамо концептуални сукоб глобализације (постмодерне) с једне стране, са концептом модерне (који оличава суверена држава и који је већ помало анахрон), и с друге стране са пројектом евроазијске постмодерне – вишеполарног света (овде се мисли на стварање “великих простора” или “сазвежђа нових империја”).

Дугин тумачи Хантингтонову формулу “West against the Rest” као супротстављање атлантизма и евроазијства, односно

мора

и

копна

, и предвиђа да ће “још дуго – непрегледно дуго – рат између јединствене планетарне Империје (атлантистички пројекат) и сазвежђа многих империја (евроазијски пројекат) одређивати суштину светских политичких процеса” (стр. 19).

Ипак, ваља нагласити да Дугин не гаји никакав претерани оптимизам у погледу трајања, лакоће изазова, нити у смислу крајњег исхода овог глобалног сукоба. Запад је не само

Пише: Небојша Вуковић
уторак, 29 април 2008 01:08

финансијски, привредно и технолошки надмоћан, већ је успоставио и идеолошку хегемонију у планетарним оквирима. Како каже, “Запад постаје господар (*хозјаин* на рус.) дискурса, осуђујући остали свет на шапат, крике или јецања” (стр. 36). Другим речима, Запад је добрано овладао и нашим начином размишљања, погледом на свет и појмовном апаратуром коју поседујемо.

Под утицајем глобализације јављају се нови друштвени феномени, док они стари полако одлазе у други план. Планетарни космополитизам подвргава нацију декомпозицији; световност, традиционалне религије и екстравагантни култови се изједначавају у статусу; истовремено се отвара пут произвољним и индивидуалним парарелигиозним конструкцијама (New Age). Чак се помаља и нови идентитет – човечанство, а старе социјалне форме попуњавају се са измењеним садржајем, па тако нову касту “парија” сада чине имигранти и осиромашене масе Трећег света, Евроазије и источне Европе. Њихов традиционални идентитет доживљава ерозију, док на сцену ступају неоспиритуализам, екстравагантне секте, култови и хаотични фрагменти традиционалних религија. Према Дугину, постмодерну одликује то да у области духа нема никаквих ограничења, али ни било каквих оријентира или путоказа. Свако може да верује у шта хоће, и стога у постмодерни “индивидуализам достиже свој логични свршетак” (*предел* на рус.).

Што се тиче глобализације, Дугин пружа два тумачења овог феномена. Први облик, који именује као *реална* или *стварна глобализација* (*дејствитељнаја глобализација* на рус.), јесте “у стварности делатан процес наметања свим земљама и државама света западног економског, политичког, културног, технолошког и информативног кода. Такву глобализацију спроводи ‘богати Север’ (земље НАТО), “златна милијарда”, и она је усмерена на учвршћивање њихове светске доминације. ‘Богати’ владају ‘сиромашнима’, ‘развијени’ – ‘неразвијенима’. Народи и земље при томе губе остатке ‘суверенитета’ и/или се уклапају у систем глобализма, или постају ‘изопштене’ државе-парије, ‘оса зла’ “ (стр. 114).

Други облик који Дугин одређује као *потенцијална глобализација* јесте чисто теоријски пројекат, распрострањен у хуманистичким (левим, еколошким и сцијентистичким) круговима развијених држава. Овај вид глобализације подразумева дијалог култура и цивилизација, “ ‘глобалну размену искустава’, интензивни дијалог различитих субјеката”. Дакле, потенцијална или хуманистичка глобализација “дозвољава разноликост социјално-политичких и економских система, има пацифистички карактер, води ка нуклеарном разоружању свих држава, укључујући и САД, или (као прелазна фаза) ка стварању неколико нуклеарних полова који један другог ограничавају, и може бити названа вишеполарна, за разлику од прве – униполарне” (стр. 116). Потенцијална глобализација јесте алтернатива реалној глобализацији.

Поред ова два вида глобализације, постоји и *антиглобализам*, који је, пре свега, усмерен против реалне (стварне), односно американоцентричне глобализације. Антиглобализам карактеришу, према схватању Дугина,

одбацивање

либералне економије и неоколонијалне политике Запада, као и негирање либералне демократије и западног вредносног система.

Каква би требало да буде руска стратегија? Дугин сматра да је за Русију најбоља варијанта да заузме позицију антиглобализма, али не у радикалној форми, већ у “мекој” верзији “хуманистичког глобализма”, односно да изрази приврженост “вишеполарном или регионалном глобализму”. Међутим, поставља се питање како ту стратегију реализовати, односно са којим партнерима, пошто је јасно да Русија не може сама изаћи на крај с америчком превлашћу. Русија је, опсервира Дугин, окружена са запада, истока и југа са три моћне геополитичке зоне, “велика простора” или “цивилизације”. То су “Јединствена Европа, исламски свет и Велика Кина [...]”. Њих амерички стратези сматрају као могуће конкуренте, или чак као противнике пројекта америчке глобалне доминације – “Рах Америка”. Као “суверени геополитички субјекти они улазе у противречје с хегемонијом САД. Русија је животно заинтересована да од њих начини савезнике за вишеполарни свет.” (стр. 122) Нико од њих није “идеалан” као партнер Русији, нити њој комплементаран, али других “савезника” на видику нема.

С друге стране, сами амерички политиколози, констатује Дугин, посматрају Русију као инструмент обуздавања та три “велика простора”. И они, обрнуто гледано, обуздавају Русију. “Кина демографски угрожава источни Сибир, радикални ислам стреми на Кавказ и у Поволжје, док ЕУ осваја Украјину и приближава се Белорусији. Русија такође покушава да противдејствује и једним, и другим, и трећим. Испада да сви ‘ велики простори ’ Евроазије играју по америчком сценарију, и у њиховом интересу” (стр. 122).

По њему, евроазијска стратегија отпора америчкој доминацији имплицира да Русија и други “велики простори” одустану од улоге америчких марионета, да прекину међусобне конфликте и да формирају целовит континентални геополитички субјект – Евроазију, признајући једни другима статус пуноправних полова у овој великој конструкцији. Ипак, треба нагласити да се у темељу Дугинове геополитичке “грађевине” не налази нека “крајња, метафизичка идеја”, већ отворено манифестован прагматизам, јер како другачије схватити Дугинове речи да је “схватљиво да и у Европи, и у Кини, и у исламском свету, нико не осећа посебну љубав према нама, исто као и ми према њима. Постоје и давни рачуни (*Дугин вероватно мисли на нерашчишћене рачуне, прим. Н. В.*) , и разлике у вредносним системима. Али, ствар је не у емоцијама, већ у хладном прорачуну”

(стр. 124).

С обзиром на то да Русија не може бити апсорбована у било који од ова три велик а блока, по његовом мишљењу, она треба да игра улогу континенталног балансера, успостављајући “осовине пријатељства”: Русија–Европа, Русија–исламски свет и Русија–Кина. Она треба да подржи сваки од ових полова моћи у општем систему опонирања униполарним стремљењима САД (стр. 137). Конкретизујући идеју о “осовинама пријатељства”, Дугин спомиње, пре свега, осу Париз–Берлин–Москва (која би “стратешки увезала” западни део Евроазије с њеним језгром), али присутне су и идеје о савезима типа Москва–Техеран и Москва–Делхи (који би првенствено служили за интеграцију Русије с остатком Азије). За разлику од књиге *Основи геополитике*, у којој је и Јапану дато значајно место у формирању великог евроазијског блока, у *Геополитици постмодерне*

упадљив је изостанак било какве опширније елаборације јапанске улоге у целој замисли. Чини се да се Дугинов ентузијазам за наводне јапанске “превратничке” амбиције у светској политици поприлично “охладио”. Ипак, овај руски геополитичар сада не искључује неке друге, својевремено тешко замисливе опције, попут партнерства Русије и Турске. Било би погрешно тумачити овакве Дугинове “варијације” као манифестацију недоследности или концепцијског лутања. Једноставно, ради се о “оперативном прагматизму”, при чему базичне поставке филозофског, социолошког и геополитичког карактера остају, мање-више, неокрњене и неизмењене. Да је то тако, индикативне су речи самог Дугина који, говорећи о геополитичком критеријуму партнерства, тврди да су

наши потенцијални савезници све земље света, осим САД и њихових најубеђенијих присталица

” (стр. 170, Дугинов курзив).

Иначе, у нашој и страној јавности присутно је и уверење да је Александар Дугин великоруски шовиниста, фашиста, мрачњак и идеолошки фанатик. Међутим, евроазијцима је стран ма какав ускогрудни национализам, шовинизам или религиозна нетолеранција (због тога је често и сам Дугин био нападан од једног дела руске деснице да није “довољно Рус”). Описујући своју домовину, која је обновила свој империјални формат, он наглашава да би таква Русија била дужна да “прихвати принцип верске трпељивости, поштовања различитих етноса и националности, културни плурализам. Другим речима, саграђена евроазијска империја морала би бити демократска, строго поштујући принципе слободе и независности народа и култура који би ушли у њен састав.” (стр. 171)

Што се тиче економске доктрине, Дугин се већ дужи низ година залаже за тзв. трећи пут. С једне стране, присутна је политекономска школа либерализма, са својим

Пише: Небојша Вуковић
уторак, 29 април 2008 01:08

родоначелником Адамом Смитом и, касније, с читавом плејадом истакнутих следбеника, све до Фридриха фон Хајека и Милтона Фридмана. С друге стране, постоји марксизам, који одбацује основне премисе либералне школе учења, и насупрот њој инсистира на јакој контроли државе над механизмом друштвене производње и расподеле добара. Дугину сметају универзалистичке претензије оба ова учења и њихова аутоперцепција у којој су њихови постулати “рецепти” који важе за свако време и свако поднебље. Зато се он залаже за тзв. трећи или “јеретички” пут у економији, односно економској теорији, у који сврстава и такве великане економске мисли као што су Кејнс или Галбрајт. Правећи историјски преглед развоја овог теоријског правца, Дугин наводи да све почиње још од немачке идеалистичке филозофије (Фихте) и немачког камерализма, а завршава са кључном фигуром целокупног усмерења – Фридрихом Листом. Након Листа, ту су још и Густав Шмолер, Макс Вебер, Вернер Зомбарт и Торстен Веблен. Концепција “економије трећег пута” може се формулисати у неколико принципа: економско устројство треба да проистиче из историјске, културне, географске, религиозне и државне специфике; између слободе привредних субјеката и социјалне регулације треба пронаћи баланс који такође мора проистајати из конкретних историјских и географских околности; између принципа “борбе” на коме инсистира либерални модел и принципа “равнотеже” који подржава социјалистички модел ваља пронаћи прелазно решење – на државном нивоу промовисати равнотежу, а на нивоу посебних социјалних сектора треба подржати тзв. динамичну конфликтност; треба тежити ка стварању аутархичних “великих простора” са јединственим царинским системом и заједничком валутом (стр. 206–207).

Према Дугину, постојећа геоекономска карта света укључује, пре свега, *амерички пол* – центар планетарне глобализације, где је развој капитализма досегао свој логички врхунац који теоретичари именују на различите начине (“финансизам” – Осипов, “турбокапитализам” – Лутвак). Ту је потом

европска зона

, која симболизује идеално дотеран и оптимизиран образац хетероекономије.

Тихоокеански пол

је аналоган европској зони, додуше с мањим степеном интеграције, и он такође може бити у опозицији “планетарном глобализму”. Коначно, ту је и виртуална или потенцијална

евроазијска зона

, са врло значајним ресурсним, енергетским, војно-стратешким, политичким и геополитичким могућностима (стр. 225).

Што се тиче стања руске економије, Дугин спада у оштрије критичаре привредне политике коју води државно руководство РФ. У делу наше јавности (русофилске, дабоме) живи једна фасцинација “брзим руским опоравком”, и таква уверења се најчешће огледају кроз педантно евидентирање раста руских девизних и златних резерви. Али “дубински” гледано, Дугинова огорченост због правца и начина вођења руске економије има, чини се, далеко више оправдања. Њега забрињава то што руска

Пише: Небојша Вуковић
уторак, 29 април 2008 01:08

индустрија и пољопривреда никако не излазе из кризе, што нема технолошке модернизације и што изостаје продор у тзв. постмодерни сектор економије.

За разлику од многих руских аналитичара који задовољно трљају руке на свако повећање цене нафте и гаса, Дугин није нимало срећан што се Русија претворила у достављача енергената и сировина којег тренутно обасипа “доларска киша”. Како сам каже, у једном интервјуу из 2005. године, “да је цена нафте 8–10 долара за барел, ја мислим да би се у Русији започела реална модернизација економије, била би израђена национална стратегија, брзо би се променила политичка класа и дошли би потпуно други људи. Шездесет долара за барел – то је смрт, то је наркотик, то ће нас упропастити.” (стр. 287) Попут неких других теоретичара, као што је рецимо Сегеј Караганов, Дугин сматра да висока цена енергената, који чине основу извоза, блокира импулсе економског преображаја или, боље речено, не мотивише руску привреду да се модернизује и да начини технолошки продор.

Коначно, ту је и одељак посвећен тероризму, односно постмодерним ратовима. Посебно се осврћући на тероризам са муслиманским предзнаком, Дугин тврди да су исламски фундаментализам, а посебно вехабизам, производи западних специјалних служби, који су током хладног рата коришћени против просовјетских режима у муслиманском свету. Нарочиту пажњу овај руски геополитичар посвећује узајамном односу тероризма и средстава масовног информисања, где разоткрива како се ова два савремена феномена међусобно “допуњују” и “живе један од другог”.

Што се тиче тзв. исламофашизма, термина који је скован у америчким неоконзервативним круговима, Дугин запажа да је то за савремени западњачки глобализам најважнији концептуални инструмент, јер у вештачки постављеној дихотомији – или западњачки модернизам, или антимодерни исламофашизам – избор постаје немогућ. Алтернатива једнополарном свету “није исламистичка химера ‘Islamic World State’ , већ вишеполарни свет где традиције живе у оцртаним пулсирајућим круговима” (стр. 321). Међутим, амерички пропагандисти намерно поједностављују ситуацију, стављајући цео свет пред дилему – или сте са нама, или сте за Осаму бин Ладена, или сте за Добро, или сте за Зло, или сте за модернизам или за архаику.

На крају књиге Дугин “експериментише” са геополитичком сценаристиком, скицирајући, у најкраћим цртама, фундаменталне глобалне трендове до 2050. године. Његова предвиђања нису баш оптимистична и, између осталог, садрже констатације о пролиферацији нуклеарног оружја и његовој примени у неколико случајева, о локалним

Пише: Небојша Вуковић
уторак, 29 април 2008 01:08

и регионалним ратовима, еколошким катастрофама, нарко - бизнису, који ће досегнути свој врхунац, и о ишчезнућу националних држава у облику у којем их данас познајемо. На њихово место доћи ће гигантске формације – “велики простори”, и то: Пан-Америка, Евроафрика (ЕУ, арапски калифат и ‘црна’ Африка), Евроазија (Русија, земље ЗНД и исламска континентална империја) и, коначно, Тихоокеански кондоминијум (Кина, Јапан и остале земље тог региона) (стр. 375).

Дугинова књига је интересантна због своје форме, мноштва тема које обрађује, доследно изведене аргументације и, посебно, због начина на који се третирају одређени проблеми. Са становишта традиционалне или академске политикологије, она свакако спада у неконвенционалну литературу. Са аспекта политичке коректности и идеолошки доминирајућег неолиберализма, Дугинов рад ће вероватно бити оцењен као још један документ безумља и фанатизма. За антиглобалисте и све остале који одбацују, делимично или у потпуности, владајући глобални идејни дискурс ова студија може послужити као корисна инспирација за даља промишљања и програмско профилисање. У сваком случају, не би било на одмет да се пронађе издавач који би омогућио да се *Гео политика постмодерне* нађе и пред нашим читаоцима у српском преводу.

*из техничких разлога морали смо слова руске ћирилице заменити провизорном латиничном транскрипцијом